

Sobre alguns mites de la Mediterrània

ARANTXA LLÀCER MARTORELL
arantxa.llacer@uv.es

Universitat de València

Un mite o una llegenda és, en moltes ocasions, una eina per transmetre lliçons o coneixements, com ja feia Plató. Els mites són idees més o menys abstractes que es materialitzen de formes molt diferents depenent de qui articula la narració o de la comunitat en què es desenvolupa i transmet. Sovint funcionen com una mena de superposició a la realitat amb una finalitat concreta, o bé són el resultat d'una experiència destacada, com la esdevé en la mitificació d'episodis històrics o de vides de personatges destacats.

Aquestes narracions que es mouen entre la realitat i la fantasia són el resultat de la combinació de diversos períodes històrics, amb les seues doctrines i creences, que van imbricant-se per respondre a les necessitats socials. Amb el pas del temps, i depenent de la cultura en què centrem la nostra atenció, comprovem com sobreviuen al pas del temps, adaptant-se a un nou context, enllaçades directament amb la identitat d'una comunitat cultural. És ben conegut que alguns mites o festivitats del cristianisme no són més que una relectura de la cultura clàssica i de la transformació de ritus i mites pagans, que en un moment determinat el cristianisme va adaptar a unes coordenades noves. Per tant, un mite, una llegenda, amb finalitat instrumental o com a artifici literari, viu un procés de canvi continu.

Si bé és cert que molts mites actualment han perdut la posició central que ocupaven en els referents culturals compartits d'una societat, segueixen sent una part intrínseca de les arrels identitàries de cada comunitat, i sorgeixen a la superfície materialitzades de maneres molt diferents, com aquest monogràfic exposa. Serveixen, a més a més, per comprovar els lligams que han existit i existeixen entre poblacions ubicades en punts diferents de la geografia, en aquest cas europea.

En definitiva, les aportacions que conformen aquest monogràfic ens donen una bona mostra com les figures o referències mitològiques, independentment del moment en què es van erigir com

a mites, formen part d'un imaginari col·lectiu que, a més a més, sobrepassa els límits del nostre entorn cultural més proper, viatgen i es materialitzen, amb una forma nova, en altres indrets amb què ens sentim vinculats, com són el territori italià i, més concretament, l'illa de Sardenya.

Obri el monogràfic l'aportació de la investigadora Júlia Rocas, que ens presenta què són les dones d'aigua i ens ofereix un recorregut des de l'eclosió d'aquestes figures mitològiques fins a les diverses transformacions que han anat experimentant en diferents cultures: en primer lloc, amb els primers rastres indoeuropeus, passant per les cultures precristianes i, en un tercer estadi evolutiu, sota la influència del cristianisme.

Aquestes figures aquàtiques, com moltes altres creences mitològiques, han sofert canvis significatius, fins i tot exercicis de desmitificació, han esdevingut supersticions, per a posteriorment tornar a erigir-se com a personatges fantàstics i poderosos. Les coordenades històriques, folklòriques, geogràfiques o religioses són les claus interpretatives que Rocas per les quals Rocas ens va guiant al llarg d'aquest article, relacionant tradicions, denominacions i dibuixant una línia continuada que creua segles d'història i connecta múltiples cultures.

Amb l'article del professor Giovanni Strinna revisem la recepció del mite de la Sibilla a l'illa de Sardenya, territori que temporalment va formar part de la Corona d'Aragó i que, com a conseqüència, ha estat receptora de múltiples elements culturals que romanen latents en aquest indret. Com amb altres tòpics que s'exposen en aquest monogràfic, la Sibilla –i més concretament la Sibilla de Cumes– és un personatge provinent de la tradició grega que s'adaptarà a les coordenades del cristianisme i adoptarà una nova funció o significació.

En l'article, Strinna ressegueix l'evolució del mite de la Sibilla i la seua presència a l'illa de Sardenya, des de les primeres notícies al castell de Càller, on la tradició hauria arribat a través del monarca Martí l'Humà en el període en què està sota la dominació catalanoaragonesa, fins a la seua consolidació a la ciutat de l'Alguer. Les connexions i influències del català, llavors, es poden rastrejar no sols en la presència d'aquest cant sinó també en el lèxic relacionat amb les festes de Nadal, la seua pervivència malgrat les prerrogatives del Concili de Trento, les representacions artístiques o la fraseologia a l'interior de l'illa.

Després d'aquestes dues aportacions més arrelades en la tradició antiga, l'aportació de la professora Anna Maria Compagna connecta els mites amb els segles XVIII i XIX. Amb l'article intitulat «Medea in controtuce: La infanticida di Caterina Albert (1898) e un'infanticida ad Alghero nel 1735», connecta el mite de Medea, el del progenitor que fereix els seus fills, a través d'una història real d'origen algerès i una obra literària, *La infanticida de Caterina Albert*. Compagna reflexiona sobre quin pes té el mite en la configuració i anàlisi d'ambdues històries, si ocupen un lloc central o s'infereixen a través dels detalls. L'autora reflexiona si Nela, protagonista de l'obra d'Albert, és una Medea que narra les conseqüències de les seues decisions passades, com si el mite es representara i avançara. En paral·lel, recull un testimoni real d'una altra potencial Medea, la sassaresa Maura

Galloni, una dona que aparentment es comunica amb els morts i preveu el futur, però a qui s'acaba descobrint com una altra infanticida. El mite, llavors, balla entre la literatura i la realitat en les històries que recull Anna Maria Compagna i que ens recorda la confluència i influència de l'una en l'altra, com els mites ho fan en la nostra percepció del món.

En la línia de Compagna, d'identificar personatges mitològics en el nostre context més o menys contemporani, trobem l'aportació de Marta Gort, que focalitza l'anàlisi en el reaprofitament d'un mateix mite, el de Pigmalíó, a mans de dos autors que escriuen la seua obra en contextos lingüístics, culturals i històrics diferents. En aquest cas, les dues obres comparades són *Les aventures de Pinotxo* (d'ara en endavant, *Pinotxo*) de Carlo Collodi (1883) i *La salvatge. Elegia de Dolores Mendoza* (a partir d'ara, *La salvatge*) d'Isabel-Clara Simó (1993). Com desgrana Gort, el mite es posa al servei de cada autor com una peça d'argila mal leable. Compara els rols de Pigmalíó i Galatea amb Gepetto i Pinotxo, d'una banda, i Joaquim i Dolores, per una altra, remarcant com allò que representen els protagonistes del mite s'adapta a una nova «realitat» dibuixada pels autors d'ambdues obres. Explora, també, la presència o absència del *deus ex machina* des del mite fins a les dues representacions literàries.

Finalment, tanca el monogràfic l'aportació de l'investigador Giuseppe Grilli, que s'allunya dels mites clàssics i la seua revisió en una altra representació literària o cultural per centrar-se en la figura dels bandits. Perquè a més d'absorbir i adaptar figures provinents d'altres tradicions, cada cultura té la capacitat i potencial per crear figures noves i, amb les eines adequades, crear nous mites i engrossir l'imaginari col·lectiu: Grilli aborda la mitificació i difusió del bandolerisme a la localitat sarda d'Orgosolo, en la zona muntanyosa de la Barbagia, en comparació amb el mateix fenomen esdevingut en l'àmbit catalanòfon entre els segles XVI i XVII. Més concretament analitza semblances i divergències entre dues representacions cinematogràfiques produïdes a Itàlia, una centrada en el bandit Serrallonga i l'altra en la presència de bandolerisme a Orgosolo. Remarca la imatge del bandoler com un símbol de revolta, de diferenciació cultural respecte d'un altre referent que una comunitat no sent com a propi o natural, bé siga a la península Ibèrica o a l'illa de Sardenya respecte de la nacionalitat a què s'adhereix administrativament.